

(Санадарың өзгөсө № 76 «Шинда»).

Техника-биле хандырдыла-ла шуут эвээззэң, эрткен чылдарда кыяар-чаар чүүдөлерин кураавыры шыгажарга 80 ууа чедир чыдар турган болза, аяк экеккен-не өткөндө сораан эжыңе кирип турган. Мал чеме чедишпес деп сүт бүүдүргөзү 17 тоннага кызылганар. Ыңчаңаш сохавтарга этт угултанышкынны инектери саап турары-биле хой тузар. Човлан артыкшыдыг ээт, сүт продукциязы сазым аларынның организациязын экинжер, жыл-агый - чорудугазынын хой хевирлини аймагал тургаш, кижилерини материалдыг сонуургаллы белдер, араг ажал-агыйын дүргөн темпери-биле сайырадыр деп, саналатчыс чугаазын дооскан. Партия Улут-Хем райкомунун башчы катары хуус аска-буурун В. С. Неделин сана-дынын эгезинде бүүдүргөсө чердеринин экономиктиг сонуургалын өстүрери чугаада деп демтегизин Ызыг болзажок. Ш. Д. Ооржак илетке-динте банкрот апар бүүдүргөсө черлерин дүжүрөз эээн. А ыңаарга бистин сохавтарын-нын 90 хууага ятаратгай богай. Ону кантаары?

Министрлер Човуеленин структурасында ол-ла биче бүүдүргөлөр болгаш олар-нын сонуургалын камгалаар тускай килдиз азы кижичок. Туудуруг-хавыгын болуру дунга берге. Банкылар чүүл аларынын оралдажыгынын нарын дуй шаап турар. Оон аймага чик айтир өткө-үнеси аажок чок. Дериг-херексел сазым аларында ака-тогерик ундрүтүр бердинмей турар. Базал ол ышкаш өртөк өскөргөзүлгөш талазы-биле то-ларгай анализ херек. Оон чүү үнерил, калдыг байдалга кээп болур бис?

Санаалынын тоңчузуузе ол В. А. Парунинин дыпна-дында «Улут-Хем районда 350 кижиз ажал чок, ол хире-де Шагаан-Армыгын улетү-ругне 1200 ажычыл чок херек турбож. Кижилери бадалга тургарыктын айты-рым ол хире организацияш шылвазаш-тыр бис» дээниге чопчөзүрпөш мен деп, депу-тат чугаалаан. Ол ажал чок кижилер шүлү көзүдө чүрт-пан, турар, а Шагаан-Армга оларны ажилдадырээр болза, бажын-балгат-биле ханды-вар апаран. Ону кайшын ала-рыл? Бажын-балгат ол чок-кылга чедишпес болгай деп ол айттык.

Санадарыны ооц-биле кызы-гаарлаан соонда, Министрлер Човуеленин Даргазы Ш. Д. Ооржак айтырларга харым-лаан болган кижилерни ажил-да билгиринге кыйгытар тур-гаш, чоңун камгалаа аш салыктаптан бээрин, чонга ш-нын чугаалааш бээрин оюну-рга кижилер бажы төөлөрү чорукту болдурбас херек деп чугаалаан. Ажилдар херек, чүгөс негээрн-биле кызыгар-лыр болза, бисти ким чемге-рел? Неделинин айтырым-га хамаарыштыр банкрот бо-лур берген сохавтарны дүжү-рөш, эки ассоциация, азы өскө каттыжыкшынын кылдыр эде тургузар апар. Банкроттар чүртүн мойнууга олуруп ала-гаш, азыралыкны хоонге алы-п олурар болза, оларын чонга херек чүтүр чүтүр-пан билгиринге ажилдар өр-пөгүн кыйгытыр, ол талазы-биле практиктиг дүзү чедирер ужурайт бис деп, дарга ооза-гайлаан.

Министрлер Човуеленин Даргазынын оралдыкчызы В. А. Паруни депутат К. А. Би-чеделинин санаалыга хамаа-ныштыр тодаралыгга берген. 60 рубль компенсация дээрге алыш-ченин чүгөс ол болуу-де чаргыдаларын дуглар хылдыр ундрүтүр турар ака-шылар. Чок-кол алыш-ченин өртөзү күтүне ол көнеса-зия-биле камгалаан ол чүгөс чүүдүл биливизис экен. Хлеб болучка, далаан, маарон, кы-лыгарынын өртөзү чингидер, ол өскөсчүз чоруп, шуут-ла снесуудалар оон тытыр. Ын-чангаш кижилерге хөй ажал-ажадыл аларынн аргаларын тургускан, өртөктерге дегбэвизис дээр.

Даразында депутаттар-га чагылар талазы-би-ле чүгөс чоруп тур-га, Кызылда арага сазал коммерция саздыгарына ха-маарыштыр чинг чүгөс түр-густуруп келген. Бо талазы-биле тайдылар берип тур-гаш, хоорукүсүмунун дар-газы В. Х. Кара-оол спору-рушкан өртөк-биле дүжү-рөш дээн. А ийн дугаар ажити-тин сан дээн Кызылдын пивозаводуну сазып алган бажы-нына, ол заводтун болуу-сазым болуп турар. Ынча-гаш маваз коммерция өртөзү-биле саздыгарын ол улусту-го боттарын херээ деп тайды-былдан. Алаа харын кылды-п хой депутаттар таарыныма-нын инесепин, пиво заводун сазым артына-лаа урун-дар албан чердеринин чашы-да турары шуут-ла дүрүмү-сү.

(Улаңчызы 2-ги арында).

р. Ол дугайын мактааш.
божургал кылыр дээш

[illegible][illegible]

ниятигел кризиси бү-
тәләларны хазра тула
и байалдарда ажил-
агыныи политикаг
тарды кылдыр тыпты
и башкарыкчыи партия
а ажилчыи агыныи бир
кыи кезиндән бодути
аланыкчыи түргүзүп ал-
Ажил, амыдыраллыи ду-
ол удурланыкчыи
ижи кара чот чүганыи
ал түргаш, ону боттүр
линишкыи орунчыи кил-

[illegible]

ас, Бичаарга ажлынх
ээхчингийн чамдыг баш-
мдлыг агаа дуагүйл
дснрн звс, а улг хорч
чсдирлп турар болаур
А. Ажлын шимээхкин-
зрг-ажыктарн барым.
ап тура, бистер ол ду-
н ажлынчнрн дорт
аш ажы-блс чугаага
дугт бс. Адак сөүлдс.
мунистернн ажлынх
ээхчингийн илдсйлг
лпн ажмлаары дээрг-

ак сепкилинг, ажит-ча-
чок болгаш улуг со-
галдыг ажилдар дээни
тур. Оларын бүгү эс-
тешкинерин деткиир хс-
ныг кончут берге бай-
ан уштуруп алырынны
аргасы — партия орга-
нияларынга болгаш ко-
ммунисттерге партияны эш-
мөгөдөлери саям тур-
политиктиг болгаш он-
доду улуг ажилды кут-

эстии партиявыстын Топ
итидинин бо Плену
лын эгелээр мурчула
ва кээр ээи бодалларым,
лаарым мындыг чүс.

спорт чорбайн тулал. Чон

...хемелен кечип ттар.
Хем районга озал-ондак
...ини билir силер. Сут ол
...ында турар суурларын
...штырылгазын өөренип
...е кандыгы деп айтыр
...ычынгаш бистин суур-
...кызыл — Баян-Кош—Тер-
...а — Эйди-Хем деп ан-
...е маршурун аягытса, ону
...е чылын боджединче
...рин диледим.

Чалаананын бир дугаар
азынын башкысы, депу-
т Н. М. Монгуш чугаалаан.

түпчүгүл турар-дыр,
муну чүү дээин ол чоор дээш
герден айтырып турдум,
булуда кыдыг бичин хоо-
луктук чүтө тодартаттымаан
тур.

Ону кандыг хоорай дээр
О чылдын декабрь 28-те
анаа хоорайнын социал-
дэдэинин дугайинда
ал хүлээп алган. Оюу
дэдэинге таамаарышкан
дарын депутат илсрет.

кига арат ажылагыш
кирзе канжыгыл деп са-
нг меп. Арат деп сөстү
вазы унаурер. Ылчангаш
тараачин ажылагыш
инжирини сүмеледим деп,
ичүүзү 3-кү арында).

1 ч. апрель 27.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ДӨЗҮ — ИДЕПКЕЙЛИГ А ЖЫЛ - ХЕРЕКТЕ

(Этес 1-ги, 2-ги армилар-
да).

Току районун «Май 1» сов-
хозун директору, депутат
А. С. Кадыр-оол бодунун чу-
гаазын эгелзэн.

Току агаар-бойду-даа, ам-
мең-даа талазы-биле Тыванын
чараш булуңнарынын бирээ-
ш. Тыванын девискээринин
үштүн бир кезин ээлеп ту-
рар. Чамдык эштер ол хире
бойду камгалаарын билбес.
Ыла чыдар байлакт, ош-
тсегини саа басып турар.

Арат ажил-агынның дуга-
йында чон билбейн турар.
Алаа хамарыштыр таймалыр
ажалын чорутар ужурул.
Бистик районда ийн ажил-
агынның ийн совхоз бар. Ыла
нижиктерин байлаа багай.
Чамдык майтын-биле, кышкы
хеп-биле хайдыртыпмай тур-
ар. Чайгы майгында бол-
гаш шыдажыр. Красноярск
крайында болгаш Бурятиянын
кызылгараалында чурттап ту-
рар. Азын-чон айтырын берге.
Оода далган, чигир, шай,
таакын-биле оларын доктаа-
мал хандырын көөрүн дилээр-
дир мен.

Бистик районче автобус ха-
тынас. Чугле самолет ике
вертолет ухар. Ортек улагат-
кан. Самолеттин хөзөвүн 24
рубль 40 копеек, вертолеттуу
46 рубль. Азын, ийн, алаа
кызылгараалы бар. Оларга дык-
ка берге. Чайн теллоход чо-
рутуп. Билдингир, оон ортээ
база ууд болгай. Ынчангаш
ортекти чигилер талазы-биле
айтыртып тургузуп тур мен.

Район төвүндн ырак суур-
лар бар. Хамсырын булуңу-
да ажил-агынның чер кылдыр
арттыргаш, Сустыг-Хемни
ийн, чылды, ийн, тузар чер
кылгаш, алаа кодаз. Советти
тургузарын өөренип көөрү чу-
гула.

Ол ийн ажил-агынның шө-
лөзүн уздыр болгаш оларын
эрте пенсияже чорударын ора-
тор саналаан.

Бистик эртемдеинерияны
болгаш тогуучулерияны сес-
сияга чугалажып турар ай-
тыртылганы, республикаа
болуп турар бодушкунунары
аналыктан көргөш, үш азы ала-
ды айнын өөренип көргөш,
дынадыларын кылдып турар
болза деп күзөлдөп мен. Бистик
эртемдеинерияны ол тала-
зы-биле анализтер кылбайн
турар деп, Тыва АССР-ниң
харылаа болгаш информати-
ка күрүнө бугурулушунун
начальниги Д. Б. Чоксум бо-
дунун чугаазын эгелзэн.

Ортек улагаткан тузун, ча-
рыгдалар көвүзүн. Эртеки
чылды чеди миллион орулга-
ды турган болуусуна, 60 чы-
лын чүтте 318 муң рубль

орудалыг бис. Ам ханчаар,
чурттаар алаар. Чуртун өскө
рестоннары-биле деңизерге,
оруда кырып албайн турар
бис. 76 бугурулге эргелде-
рилген орт чер бот-орудалы-
гарылазын дөңгүл-ле 22 хуу
күсөткен. Даг-Алдай, Чита,
Сахалин болгаш Тыва болган.
Бир километр нерге кабыл
шоорге, 500 муң рубль үер.
Моон алгаш көргөш, бистик
байдалымы берге. Алыр ша-
лынымы база эвээш. Поч-
тадоннар болгаш электроин-
терларын алыр шалыны
110-160 рубль. Ам ол улустар-
ның шаалынын өстүрерин бо-
лап турар бис.

Чер реформазын тургузуп
тура, бугу Хоойдуларын көр-
гөн бис деп, юстиция минис-
три Ю. Т. Стад-оол чугалаан.
Боттарынын бугурун проку-
ратура сыйгарынын тады-
мы биле берге айтыртылар тур-
густуун келер. Ынчангаш таа-
рылгаа хоойлу-дуруну таа-
рыштырып көөр алаар. Рынок
экономиказыне шалынган ту-
дун, тамдык кижилер бодун
эртээ ортээ улагаттыра бер-
ген. Ынчангаш бот-башкарыл-
ганы таарыштыр көрбөс болза
хоржок. Моон мурунда ча-
стыртыларын көрүп турган, үн-
дүргүл политиказын шын тур-
гузар ужурул. Араттар бол-
гаш таарачынын кым-даа
камгалажып турар. Ынчангаш
оларын бугурун продукция-
ны таарыштыр көөр херек.
Амгы үеде ажиллап турар
малчынар канчаар ажиллап
ап турарын боттары билбес.
Боттарында бенин бугурун
олтурп турар. Оларын бүрүн
хандылар болгаш хоойлуун
оларга таарыштыр ужурул.

Бистик малчынарыныс дүн-
хүн көк ажалда турарын бил-
дир бис. Ынчангаш херэжне
кыжыларын күш-ажылы үн-
дүргүлгөш турар деп, Тыва
АССР-ниң Дээни Советинин
доктаамал комиссия даргазы
депутат З. Н. Сат чугалаан.

Херэжне малчын илерин
пенсияже үер талазы-биле
хар-назынын көөр. Дыкка хой
малчынар пенсияже үнүп ту-
ра, бугурулгата аарып болур.
Ол талазы-биле канды-даа
хемчегер алдынмай турар.
Малчын херэжне кижинин
холу курут орбас. Уруглар ки-
жизилдигине сагыш салыр,
оларын ойбак-дымдын тыр-
тар. Оңун бугу-ле ажилла-
рып кылдыр. Ынчангаш төлө-
лөдө көрүдүн 12-ги чүтте
немеде кылдыр 25 чыл ажил-
тажык херэжне кижинин
пенсияже үндүрерин сүмел-
тур мен.

Малчын кижинин ажилы
берге деп чүвени бодуунун
дүжүргамалды билдир мен.
Өвүр районун «Кызыл
туз» совхозтун сарым калар-
чын, депутат Л. С.-М. Куулар
чугалаан. Малчынарынын
амыдырал-чурттагалы берге.

Уруглук хар-чаыска чорутуп,
хат-шуурганга таарыжыр бол-
гаш чүс, сөөк аарын оон тып-
тыр. Мындыг берге байдалга
чорутуп улустун ийни байла-
ны өөренип көөрү күзөлдөп.
Ынчангаш херэжне кижинин
ийни күш-ажылы сүмел 25
чыл эр улустун 30 чыл турла,
пенсияже үндүрүп болурун
айгарын көөр. Ынчангаш
тодеведдин 12 аугар чүт-
лүчө бо немеде кириерин
күзүр-дир мен.

Политехниктиг институттун
филиалынын башкыны, улус
депутаты Г. Я. Эпп 1982 чыл-
да СЭКП ТК-нын май Плену-
мунга азын-чон программаны
хүлээп алганын сагындарган.
Ынчалза-да ол үеде бээр
огулут чүү кылдынганын?
Хой-ле «чаартылгалар» дээш
министерство, ведомстволар-
нын азын өскертип турган, ол-
ла. А байлаа бөгүн ийни-би-
ле хамчылап келген. Бисте
таарымчалыг байдаларын бу-
дүрүкү кижиге эвес, а апа-
ратчы дүжүметке тургузуп
турар. Ундүргүлгө дээр баш-
кашкан, ажиллаар-даа хойн
чок. Бир эвес кижинин хо-
лунга оңуну тутуп бербес
болуусуна, чүтте чангыс кижиге
аналык-биле ажиллаар, арт-
кан чеди кижиге омазын-биле
чем манай олар алаар-дир.
Чугле көргүзүлгө дээр ажил-
ажап келген бис. Ынчангаш
хоойлу-даа черге хамача-
рыштып хуу өнүгүп чугула-
рып болза эки деп депутат
боладат.

Нарын кодаз Советинин
даргазы депутат Д.-С. Б. Ян-
да Чер дугайында хоойлуун
ажалаады кириер деп тура,
район бурзүвүн омазын
байдалын өөренип көрбөз деп
демедеген. Мурунда улус
частыргаларын кылган болгай
бис. Ам черин ортек-үезин
тодарадырда база ийнчаар бис
бе? Хамык чүвенин төвүнге
кижи турар ужурул. А кижилер-
иниң арга-шынзэн кодаз Со-
вет эки билдир. Ынчангаш тур-
бе, хамык чүвени район Со-
ветинен өрү шиктирилеп турар.
А кодаз Советиниң эргелери
кончуг кызы. Ынчангаш чер-
веди деп илгал коор болза
эки. Бистик практикада
хоойлуларын дүжүрүп бижи
каар кычыл бар. Ону моон
сонгаар болдурбас херек.
Совхозка 20 чылдан өрү
ажалаан кижиге үлүгүн
алгаш, үнүп болур дээниге
үдүр мен. Ынчал туруп бээр
болза, совхозка кым артарай,
бистик дүжүргө чедер
апаар-дир. Шыраак кижилер
арекдэ, кооператив, арат
ажал-агын дээш совхозтан
үнүп коорү баарга бергележи
бүзүрине билдингир. Көдүзүн
социал сайгарынын туудук
кол эзээр болгай. Бистик
кодаз Совет девискээринде 56

кижи боттары бажын тузуп
ап турар. Оларга кым-даа ду-
галажып турары кончуг бер-
ге. Арга-арыг өрттөн бээр
болза, кодаз Советтиң «жүрү-
н» дээр, а оон ажылап
кылар дээрге ведомстволар
хуурун турар бээр. Көдээ ту-
дугарың көзөлдөп доку-
менттерин ийн-чү чедир саа-
далыр. Кодаз Советтерге ха-
маарыштыр бот-башкарыл-
ганын хоойлуун хүлээп алыр
боор дээш иялетте бүткен
деп, ол чугаазын төндүргөн.

РСФСР-ниң улус депутаты
В. С. Монгуш кодаз ажил-
агынның мурунда хөгжүдөр
талазы-биле арат депутаттар-
нын РСФСР-ниң удурутала-
зында оралдажышкынары-
нын дугайын чугалаан.
Россиянын премьер-минис-
три С. И. Силвас олар-
нын-биле ужуражылга үс-
тинде «Кодаз ажил-агынны
ле хамчылап келген. Бисте
дүжүдөр кылар мен» деп
аазаак. Ордалык 50-60
хуузу ундүргүлгө үнүп чо-
руй баары кончуг шын эвес
деп, депутат санап турар.

Тыва АССР-ниң Дээни Со-
ветинин Даргазы Ч.-Д. Б. Он-
дар чүве чугалаан, хүлээп
ап, сайгарып турар хоойлу-
ларын республиканың күрүнө
суверентетинин декларация-
зын күзөлдөп турарында
кончуг чугула бажынар бол-
луп турар деп демедеген.
Черин канчаар ажиллаарынын
айтырын турар турар. Чер
кайы-даа наадын кижининге
кончуг үселиг. Ындыг болган-
да Чер дугайында хоойлуун
экономикага саналгалар-биле
бизмис болур ужурул. Ын-
чангаш болза, ол аяла-ла
аваарга астына берген тура-
рын канчаар билдир. Оон-биле
чергелештир ол мурунчак,
чаартыкчы болуп, кижинин
сагыш-сеткилин, ажилын хо-
лун черге утандырып, кижини
иниң баулуг эе болдурарына
салдарыг болур ужурул.
Черин арганда, кооператив-
терге үлөп кааптар болза, ба-
за хоржок. Бо бугурун таарым-
чалар дээш чүү кылдып бо-
лур? Бирээле, шупту бай-
ларже хуула бээр ирги бе-
леп көргүзүшкүнүң психоло-
гиязын адырлар. Ийнеде,
экономика хостуг болурун,
кижинин хостуг шиктенип
ажылаарына эки байдаларын
тургузар. Үште, черин
мөңгө-биле эзилээр кылдыр
дамчылар деп шиктирилген
болганда, ол херек кырында
кыжиге черин хуу өнүгү кыл-
дыр халас берип турары ол-
дур. Ынчангаш черге дүжүгү
эе болуп, алаа камынг ха-
маарыгалыг болурун үн-
дүргөш салдынганын билзе
чорутуп деп, бодалдарын ора-
тор илереткен.

Телевидение в

Понедельник

АПРЕЛЬ 29
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 «Эртен» 9.00 «Кон-
такт» Экономиктиг допчу-
лаа 9.15 Футбол допчулаа.
9.45 Концерт. 10.50 «Чехар-
да» Уран-чечен телефилм.
12.00 ТМА. 12.15 — 12.30 Со-
нуургактарга. «Кичээттейлиг,
тыттырдым-па».

15.15 «Ычан чедип келер
сен...» Уран-чечен телефилм.

Вторник

АПРЕЛЬ 30
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 «Эртен» 9.00 «Чугула
репортаж» 9.15 Уругларга
дамчылаа (англис дил кичээ-
ли). 10.15 «Силерге ынак ту-
дун...» Уран-чечен филм.
12.05—12.20 ТМА.

15.00 «Чугула репортаж».

Среда

МАП 1
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 ТМА. 8.20 Барымда-
лыг телефилмдер. 8.55 Кон-
церт. 9.55 Барымда-
лыг филм. 10.25 Камералг хөг-
жөм. 10.40 Мультифильм. 10.50
Уругларга дамчылаа. 11.55
«Фалкон» Уран-чечен теле-
фильмниң баштайгы көргүзүү.
12.45 Концерт. 13.55 Москва.

Четверг

МАП 2
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 ТМА. 8.20 Концерт. 8.55
Барымда-лыг телефилм.
10.00 Чурчук Ф. Константи-
нов. 11.00 Мультифильмдер.
«Канчаар эвес мен, Койунак»
1-ги, 2-ги, 3-кү ундүргүлгө.
11.30 Концерт. 12.00 Режиссер

Пятница

МАП 3
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 ТМА. 8.20 Концерт. 8.50
«Бөрүлөр болгаш хойлар»
Филм-ши. 11.45 «Эртенга

Суббота

МАП 4
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 ТМА. 8.20 Ритмниг гимна-
стика. 8.50 Мультифильм.
9.00 «Эртен эрте» 10.00 «Ала-
чуртка баран болушкун»
11.00 Эртенги хөгүлүг програм-
ма. 11.30 «Аян-чорукчуларын
кылу» 13.00 «Кадээден дам-

Воскресенье

МАП 5
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 «Эртен» 9.00 «Ажылгыр
чарыгалыг» 9.20 «Спортлото»
тиражи. 9.35 «Зверобой»
Уран-чечен телефилмниң 1-ги,
2-ги сериялары. 12.00—12.15
ТМА.

15.15 «Болчагарлар үези» Уран-
чечен телефилм. 16.20 Соңуу-
гактарга. «Куштар-биле калы»
16.35 Алам, алам база мен.
17.05 Мультифильм. 17.15 Кон-

Кино

АПРЕЛЬ 27-ДЕ
«НАЙРАЛ» «Принцесса с
Луны» (Япония) 13.00, «Се-
кретный указ императора»
(Кызыл) 9.00, 11.00, 15.20,
17.20, 19.20 (узаткан) шактар-
да.

«ПИОНЕР» «Сказка про
Емало» 9.00, 12.10, «Таина
острова чудовищ» 10.20, 13.30,
«Пламя» (2 сериялыг) 15.20,

16.15 Уругларын музыка
кылу. 16.50 К. М. Вебер.
«Оберон» операга увертюра.
17.00 Уругларга дамчылаа
(француз дил кичээли). 18.00
Рынок хоойлу-биле. Дамчы-
лаа. 18.30 ТМА. 18.45 «Кон-
такт» Экономиктиг допчулаа.
19.00 Хоккей. Делегей чемпио-
налы. Финляндиядан дамчы-
лаа. 21.00 «Уе» 21.45 Ном-
чукчулар дилээ-биле «Театр»
Уран-чечен телефилмниң би-
ри сериясы. 00.00—00.20 «Ме-
ридан».

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 Ажылгыр кижиниң эрте-

15.15 «Карьера» Уран-чечен
барымда-лыг программа. 16.20
Ларкитинг альбом. 16.45 Муль-
фильм. 16.55 П. И. Чайко-
ский. «Куулулг хал» Шин.
18.55 Хоккей. Делегей чемпио-
налы. Часпарда — (19.40)
—ТМА. 21.00 «Уе» 21.45
«Вид» 22.55 Хоккей. Делегей
чемпионалы. 01.30—01.50 «Ме-
ридан».

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Барымда-лыг телефилм.
8.35; 9.35 География. 8-ки

Кызыл шал. Делегейниң ажил-
чы чоңуңду эс-сеткил каттыш-
тырмалыгын хуу—Май 1-ге
тураскааткан дамчылаа.
15.00 Эрте-бурунгу уран чүт-
ге тураскааткан бөлүк дамчы-
лыгларын ажилышкын.

15.40 Бирин болгаш ийгин
фестивалдарын концерт. 16.55
эртестеринин концерт. 16.55
«Сот Динейн көргүзүп ту-
р...» 19.40 «Кызыл Улачы
Андреевич» Уран-чечен филм.
21.00 «Уе» 21.45 Байырдал-
дын музыка программасы.

А Шахмативаның филмверн.
13.20 Музыкалыг калыбырла.
13.20 ТМА. 15.15 Мультифильм-
дер. 15.40 Барымда-лыг теле-
фильмниң баштайгы көргүзүү.
16.05 «Долганыр чыскаалы-
лар» 18.35 «Зверобой» Уран-
чечен телефилмниң баштайгы
көргүзүү. 1-ги, 2-ги серияла-
ры. 21.00 «Уе» 21.45 «Бул-
делегей чемпионаты. Финляндия-
дан дамчылаа. 01.00—
03.05 «Песня, 13-те Ранде-
ву».

смыды. 12.45 «София Кова-
левская» Уш сериялыг уран-
чечен телефилмниң 2-ги, 3-кү
сериялар. 15.00 ТМА. 15.15
«Оруж башта» 15.45 «Ааа сло-
га шилеп ап тур» 17.00 Ки-
ноконцерт. 3-кү ундүргүлгө.
17.40 Песня минутагы. 17.50
Делегей павлодары. 18.35
«Бистин бровеопедиз-
мис» Уран-чечен филм. 21.00
«Уе» 21.45 Концерт. 22.40—
01.00 «Вид» көргүзүп тур.

чыдылга» 14.00 «Музыка ки-
оскис» 14.30 «Камгалаа би-
жик» 15.00 ТМА. 15.15 «Пра-
грамм архивинин чажыттары»
16.30 «Бир дугайында сиз-
тышкын» 17.00 Хоккей. Де-
гей чемпионаты. Финляндия-
дан дамчылаа. 19.30 «Чазар-
лыг эрттөн орк» Уран-чечен
филм. 21.00 «Уе» 21.45 «Бр-
ин-ринг» 6-гы ундүргүлгө.
22.35 «Михаил Муромов: ыр-
дан ырже» 23.15—01.35 Хо-
кей. Делегей чемпионаты.

перт. 18.15 «Ажылгыр чары-
галы» 18.30 ТМА. 18.45 Черно-
быль дугайында телеочерк.
19.15 Эфиде музыка. 19.50
«Алдохат» Уш сериялыг уран-
чечен телефилмниң баштайгы
көргүзүү. 1-ги сериясы. 21.00
«Уе» 21.45 Хронограф. 22.00
Бир конкурсуз. Италиядан
дамчылаа. 01.00—01.20 «Ме-
ридан».

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-таймдылыг теле-
филм. 8.35; 9.35 Музыка. 8-ки
класс. 9.05 Ангил дил. Ийги
чыл. 10.05 Ангил дил. Ийги
чыл. 10.35; 11.40 Литература.

АПРЕЛЬ 28-ТЕ
«НАЙРАЛ» «Секретный
указ императора» 9.20, 11.20,
13.20, 15.20, 17.20, 19.20 (узат-
кан) шактарда.

«ПИОНЕР» «Сказка про
Емало» 9.00, 12.10, «Таина
острова чудовищ» 10.20, 13.30,
«Пламя» (2 сериялыг) 15.20,

18.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Ходжа из
Пьюрота» 11.30, «Приказ
№ 027» 16.20, «Знахарь» (2
сериялыг) 13.20, 18.20 шактар-
да.

«ВОСТОК» «Осторожно,
Василек!» 10.00, «Жагда мес-
ти» (2 сериялыг) 11.10, 13.40,
16.20, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Неизвестный с
хвостом» 13.00, «Золото-
волокна и золотая крепость» 14.30,
16.30, 18.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 29-ТА
«НАЙРАЛ» «Искусство
любви» (Польша, 16 хар чет-

ни. 8.00 Эртенги гимнастика.
8.15 Эртен-таймдылыг филм.
8.35; 9.35 Төгүт. 9-ку класс.
9.05 Италия дил. 10.05 «Ка-
диз» 10.35; 11.35 Литера-
тура. 11-ги класс. 11.05 Уран
чүл календары. 12.05 «Плане-
та» 13.05—13.50 Уран гимна-
стика.

16.05 Футбол СССР чемпио-
налы. 16.50 Барымда-лыг
телефилм.

КЫЗЫЛ

17.45 Уругларга филм.
17.55 Реклама. 18.05 «Биче
бугурулгелер» Эрэн. Тес-Хем
районунин биче бугурулгелер-
ден ирилген дамчылаа. 18.40
Медээлер. 18.50 «Медээлер»
18.55 Чаралалар. 19.00 «Ажык
чага» Чоңуңу айтырлыгына
харыкылар.

класс. 9.05 Француз дил. Бир-
ги чыл. 10.05 Француз дил.
Ийги чыл. 10.35; 11.35 Төгү-
т. 7-ги класс. 11.05 Алам,
адам база мен. 12.05 Ритмниг
гимнастика. 12.35—13.35 Аме-
рик футбол.

16.10 Германиянын ТВ-ни.
16.45 Барымда-лыг теле-
фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

17.40 Уругларга филм. 18.30
Медээлер. 18.40 «Азия төвү»
Информация-публицистг про-

грамма. 19.25 Чаралалар.

МОСКВАДАН

19.35 «Инспектор Лосев»
Уш сериялыг уран-чечен теле-
фильмниң бири сериясы.
20.45 «Тамчыктыг удунар, ча-
штар» 21.00 «Уе» 21.45—00.45
«Инспектор Лосев» Уран-чечен
телефильмниң 2-ги, 3-кү
сериялары.

УШКУ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.40 «Эртенги сылдыс»
18.40—19.35 «Сонгаже бакы-
лаар» 2-ги дамчылаа.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20
Концерт. 8.45 Мультифильм.
9.05 Уругларга филм. «Улут
журналист» 1-ги сериясы. 10.20
Барымда-лыг филмниң баш-
тайгы көргүзүү. 10.40 Кон-
церт. 11.40 В. Шукшин. «Кыр-
ганаар херээ» Телешин. 12.40
Улустун аялгалары. 12.55 Ба-
рымда-лыг телефилмниң баштайгы
көргүзүү. 13.45
«Кортпа, сая-биле мен» Те-

8.00 Эртенги гимнастика. 8.20
Концерт. 8.45 Мультифильм.
9.05 Уругларга филм. «Улут
журналист» 1-ги сериясы. 10.20
Барымда-лыг филмниң баш-
тайгы көргүзүү. 10.40 Кон-
церт. 11.40 В. Шукшин. «Кыр-
ганаар хер

ДАРГА ДЕПШИДИП ТУРГАНЫМ

КАРА ДИИСПЕЙ

Ахшакка кавар-даа чорурга, хандыг-даа кижини дундараа, эде тургуштууш-кун — дугайи чулаалт турар апарга! Амаа улаштыр дугу-гелдешки, ажык-чарлыг чорук, демократия... деп сөстөр дугури барган. Ол сөстөр бистин организациыныкы ба-за оббаз болдур ийин.

Адыр, бистин ажаллап тур-пар керинисти организациа деп болур бе? Чогенчиг, мур-нунда шалга болза артыл дикжири — шыкшан кай борбак кижини тургуштуган чед-дир ийин. Оон ат-алдыри бе-дидери-биле харын органи-зация дикжи бис. Эде тур-гуштуушкунуң теңи ол. Кижини саны эвээр-даа болза, хураа-сугаа эрттирип, айты-рыларын коллективниң бу-зуушкунуң турар бис. Бичирип өскөсөөр дугай берген чүве-биле даа, мур-най берген чүве-биле даа ку-руг. Ой-туп.

Ийет, бир ай бурунгаар бистин организациыныкы проффесионалдык отет-согула-дыг хурады болган чүве. Уеиниң негеденге дугуштур хемчеглерин ажаллап кыл-ган, алда чаа шиптирлерин, доктааларын база барым-даалган. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, үениң тынжын турган бис.

Ийет, ол хурады олжур-гу-биле чедип келген мен.

Эжик аксынга кирип орум-да, профком даргазы холум-га саазын туттупту.

— Адыбай, — деп, ол ме-нэ чугаалады. — Чаа сос-тавты согул эгелей бээрге, адаар кандидатура бо эвес-пе, саналаар сен.

— Санал бербес мен — деп, саазында кербей чула-ладым. — Дакым номчуру үе-де-ле сөс дайын келген мен, ам шуут сөс итпес мен. Ол чачылымны каап шыдаас мен.

— Кандыг чачылды? — Хураалдарга санал бер-бес, оон туржук кижилер ады адаас чачылымны.

— Оршээр кор, Адыг — деп, профком даргазы эреш-ти. — Тургаш кижини ада-апаргырга чодан сына бээр эвес, сөс адаас кижини чүве чугаалаарга харын болган бис.

— Ажык-чарлыг үеде саазын номчулас мен. — Бурунгаар демократия деп чүве-ле болор. Кижини буру-гу болуңу туралааны кан-дидатури адаар. Сөзү ба-жын төөрөп, кымы адаар чор деп боданмазын дээш ат бижи берип турарымыс ол.

Бужураганш ап алдым. Шынап-даа, адаас-даа кан-чал бээр болор. Бичириг ар-тык олут ээлеп алгыры-биле далажыттым. Оон башка

мурнуңга олуруп алгыра, бер-геи аажок: карман шыда-раам-даа ойнап шыдаас, ном-даа номчуттумас, а уду-й тыртып алыр деп дүжөөн-даа херзин чок.

Сөөлү олутту арай боораа тып алдым. Доразан-ла «Искате-ль» деп журнал ажаллап алдым. Мээң чогулда олуттарга ки-жилер база үеиниң эгес-а-лер: чамдыктары, кроссвор-ды, танкы, өскөдөр удурунга эитип кылдыр бажын салыр черин көрүп олур, бир кижини Рубинчик кубыгын ушуп алдым. А мурнулда ийи оод, чаш шаан сактып келгенер ол боор, демир-ужук бажы-биле ойнай бердилер.

Ол аразында ллеткел-даа эгелээн. Эде тургуштууш-кун дугайында, «Искатель» ажаллап алдым. «Мээң че-моданым эвес-тир» деп рас-саа калып шыныгыр-ла берди. А калында эшитип кроссвор-д чурган көзөңкери хензиг ка-да долар чытай берди. А мурнулда оолдарын бирээни «Жэ-сес» дини. Өскөн «Со-ора бардым» деп барык ал-гырыпты.

Ол аразында мен эн солдун чериге чедип бердим. Исте-кчи Сысөөн дээр иштине до-лу ашкан суккан чөмөдөн хо-вудан тып ап-чор. Оон каш кил болурун дуржукталып исте-кчи ону туттуп чыда-ла то-

дарады каан. үжөн ийи ки-логорум 800 грамм. Ол хир-е аар болганда жеке акша бар деп болзар силер! Мен «Искательни» кидымынча са-лып кааш, иштине бодой бердим. Бир эвес чөмөдөн иштине шууту туашу чүс-рубундун акшалары бар бо-ла, мналоннар-биле сапат-тынар. А бир эвес бежини ажалларын суккан бола, оон арай эвээр, ичкыла-даа чуртап болур.

Ону санап орган, илетке-дин доосту бергенин беин эс-кербиз болдум. Бир-ле кижини мээң биктыме шашкылап тур.

— Туруп кор — деп, кожам симыраным. — Сенээ сос берди ийин. Кандидатураа ада.

Сырбан дээш тура халып келдим. Уежетиндиз. Демги саазымын та кайлаар кире берген. Кымыл адым бижа-рын номчан эвес мен. Диле-нин-ле тур мен. Профком даргазы президиумдан ш-рин көрүп тур.

— Дүргезеп кор, Адыг. — Дүргезип чүпү канчаар мен. Карманларын шуутузу адала-дүндөр туткан, са-зын чок, оштүг чүве-биле де-мей.

— Чүпү дилеп туруп бер-дин, саазын чокка адай ак-бас сеч бе? — деп, даргам улам азындап келди.

— Саазын чокка ажырбас болбай канчаар... Саазын кымга херек боор — деп, дилеминишаа, химирендим. — Бо шалга саазын чок чугаалаар апарган шыкжыл.

— Илетке кылдыр дээш эвес сен, кандидатура адаар дээш кижини адаас, са-зын дугайында чүпү химире-нин тур сен — деп ийити-лашаа.

— Кандыг кандидатура-ны? — дилем. Уе кылдырым ол. Саазын тыпты бээр ча-даас.

— Төлөнтүп-ле кижини адаар сен ийиан. Ол сөстөрүн соонда, аал шимээрде берди. Чамдык ки-жилер эгелеп кээп, менче то-тап көрдүр. «Төлөнтүп-ле кижини» та кайлаар кире берген? Номчул орган журидымын-даа салдым. Чок ийин. Ду-жа-келибже кижини адаар дээр, таарышаа, «Мээң чү-вемни, кижини адай бижи-п бээр бээр соора номчуру, мырт-тир» дикжи болгай.

Турп алгаш жеке дилеир, чамдык стол, саналаар адаан бакылдым. Шынап-даа, кылга саазын чыдыр. Ону доразан сегирип алгаш:

— Туп алдым, туп алдым — деп алгырым. — Номчу-тайы: «Рынок киргеш, бир кожал картошкадан бораал-ла».

— Сөзү чин-шон дүшкөн. «Чү-вем чин-шон дүшкөн».

картошка дугайында чуга-лай бердим» деп дугуруй бердим. А профком даргазы шуут кыза берди.

— Тен-тен, тен-тен-тирип сок-сок-сок-сок — деп, ол келдириди. — Кан-кан-кан.

Ол сөөлү сөстөрүн каш-лаа адады. Бичан бажымыг бодал чык дээш: «Адаар кижини баштайгы үжүктөрүн айтп берип турары ол-дур. — Канчыр-оод. Канчыр-оод төлөнтүп кижин. Ону профком даргазынга согул алыр-дыр!»

Бича дээш олтура дүштүм. Эдээр-биле дерим чоттум. Улустун чүп-даа дикжи тур-ганын диле-биле мен. Ку-лаам күлгө дүдүр.

Мээң саналымны кижиги-нер дегезип болган. Монгуш Канчыр-оол профком дарга-зынга согулган. Сөөлүндө дикжарымга менээ бижи-п берген ат өскө кижини бол-ган дикжи чорук. Дарга-лар аайында эртпес чөлүтү кижини аян. А Канчыр-оол, шынап-ла төлөнтүп, не-геденчиг эш. Ол дээш бичин организациыныкы удуртук-чулары эпти-ле мени хий-р-тай каптар. Ам канчаар: демократия хээрге демокра-тия-ла болгай, чамдыкта чү-вем соора билигтерге ажык-тыг-ла ийин.

— Таптаашкының чачымын-дан саазымнан-дыр. «Дарга мен» — деп, көрө-н чайып чорурун көр! Ону болан, семис кижини кел-ле чыткан Орук дурту базым санай кызырылган.

«Ажык-чар» деп сураа амылааш илдылар-дыр. Арны кыспаа, дарга-бошка хуна-десес. Орук черде чалаас!» деп дарга болан. Ол-ла хевээр уун шыкпай чоруп орган.

— Таптаашкында мал ам-даа уштумнан-дыр. «Дарга» хуна-дур — эр-ги чачын элээр дик кор. Чайлаас мен, үе эркен! — семис кижини Чачыттымын, химиренип базым орган.

Хыймартшан бугалар дег ийи кижини Кыдык хайын чажырбайн, дүшүп орган. Ол шаа базым аразында артык чорда Ортундан кара диксеп орук кешкен.

Аразында чачымы дүшкөн чүве шыкшан. Арган, семис ийи кижини тура дүшкен. — Хайтымын але, өрөөннүн дугу-дур чок. Каалкан-дыр мен — дарга сөглөш, бедир баскан.

— Уткан-дыр мен. бажымын хаап каайн — дээш. Уу биле семис кижини дедир эгтен. — «Ажык-чарыг» чартылаагы ийи кижини Аргы шыны кара диксеп ийчаар сөзүңн.

Кара-оол НАТНП-ООЛ.

КЕДИ ЧОК СЕТКИЛ

Кабинетче кызгыр дег шургул келгеш, Карактарың улам чидип, сула чидип, Чачыттымын, бажыдымны, хедерлеп, Сагыш туру — хуна-дурдан окурбе даан.

Сеткилде кара даш чок, ажылаа, Сетте уду чангыс сөс-даа шыкымас мен. Чайлы бербес бугу-дурду хула бораан — Чараш эвес аажын менээ хурагачи-дир.

Иыкшыла, идегелге, бугураге Илал шымы бергенинче — мөзүн ол-дур. Ирымы чок каржы сөстүн херээ-даа чок. Иыкшытып чүрээр арым — экин ол-дур.

Каржы кижиз харым сунар турмула-даа. Харын сени улам хурагачи хонугу болдум. Бөгүн келгеш, арга-оон көрүмүз-даа, Бодурун сеткил хамымыдан чачым бо-дур:

Шүгүмчүл дугуш амылааш эстер туржук. Чүге чере мөзү чогун көртүр сен. Алызында сеткил-ле байлаа чорза Амдырал бергелерин кижини шыдаар

Кээрел биле хуна-дурдан аразында Кем чок аргы бугу барын бижи ал чор. Далаш сеткил кедик чок, кыска дээрден Тартыг угаан, боданым чор, херээжен эш.

Бир-ле ЭШКЕ

Кажарың шуут дилги шыкшан, Каш аныч чайнай бээр сен. Хуулаадын бугу-дурду Хутбаймын-даа билбестир сен.

Халымктар көрүп каанда, Каткы эвес каткын үнер. Багай чоруп көрөгөңкөңгиз, Махтаны бээр кижини-дир сен.

Кылган-кылган ажы-уу-ле Кымыдан артын хөөрөй бээр сен.

Сеткил ак эжини-оорун Черге хоме база бээр сен. Арин-чүрүн бодар туржук, Алар сүрүп чорур-дур сен. Чонга, хойге хуна-дурдан Чогум черле кайы хирел?

Соо-мурнул хынады бе? Чонук үнү дилдиз бе? Катан-катан боланды бе? Харым сөстөн берип көрөм?! Сетлана САМБИЯ-ООЛ.

Индекс 54241.

АШАККА БААРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Ашакка барыскаас херээжен кижини черде чок. Иыкшымында алгыда, ашакка баарының аны-бүрү аргалары бар. Оларын психологтар А. Доб-ронов биле О. Ясинский хандыр шичилеп көргөн. Оларын бодалы-биле алгыра, ашакка баарының аразында аргалары бар.

«Артистер»: иыкшын кижиниң ролон ой-лалар. Ойнап турат-даа, ийи кижиниң сагыш-сеткил чокчулаагы берип болур. Оон ийи ашакка баарының баа биле эвес апар, чүге дээрге чачыт-чорук, торелери, ада-иен «иыкшыл» дугайында билер апарган болор. Бо арга артист чачыт-чорук кижиниң дик дээрден.

«Өтүрчери»: ашак кылп алыр дээр эр кижини аажы-чачын, согулдарын өтүрчери. Бир эвес дугуш марказар чачырыга иык болза, херээжен кижини база марка чачырыга хандык-шыр болза, күзөлдү чедип ап болур.

«Көргөзери»: бажыныраа, салым-чоду аай-лашпаан эр кижилерге эмек-демек боору. Бир эвес херээжен кижини хурагачи, беринчиле болза, кожак эрлериниң чүрүн тууду алар. Бо арганы сеткил чачыт херээженер ажылаар болза, дик чедипшикниң бооп болур.

«Бай шыдаалымын ажылаар», бо арганы бай херээженер дээштин-биле ажылап болур. Ону олох үеинде ажылаары кончуп эитип.

«Душ болуп ужураары»: кайы-бир эр кижини баш бурунган билеп алган болза, аяа «душ болуп» ужураары, оон-биле танышп, өс-бүтү тууду болур.

Психологтарын бодалы-биле алгыра, ашакка барып азырынч аргалары кайы хой Оларын чүгел ой-шакыда, эитип таарылаа херээжен-пер чедипшикниң ажылап болур.

ЧАРЫЛБАС ҮШ УГБА

Сонуургапкы, Асырпак-кай, Ууш-Кулак деп, үш оожук адым дег, чарылбас, на-зымы дөгй берген угбалаар чачыт. Кудумчу-даа кожа ба-жыныраа чуртап турган.

Ууш-Кулак амыр-ла, эртен кожуун төүгө калың ба-рааннар сааларын райпо дар-газынан артык билер. Со-нуургапкы, кандыг бараан салым аларын тайбырлап бээр.

Бо 1991 чылдын марттын сөөлүгү хушери оларга «ду-вүрээш» болган. Чүге

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

АШАККА БААРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Ашакка барыскаас херээжен кижини черде чок. Иыкшымында алгыда, ашакка баарының аны-бүрү аргалары бар. Оларын психологтар А. Доб-ронов биле О. Ясинский хандыр шичилеп көргөн. Оларын бодалы-биле алгыра, ашакка баарының аразында аргалары бар.

«Артистер»: иыкшын кижиниң ролон ой-лалар. Ойнап турат-даа, ийи кижиниң сагыш-сеткил чокчулаагы берип болур. Оон ийи ашакка баарының баа биле эвес апар, чүге дээрге чачыт-чорук, торелери, ада-иен «иыкшыл» дугайында билер апарган болор. Бо арга артист чачыт-чорук кижиниң дик дээрден.

«Өтүрчери»: ашак кылп алыр дээр эр кижини аажы-чачын, согулдарын өтүрчери. Бир эвес дугуш марказар чачырыга иык болза, херээжен кижини база марка чачырыга хандык-шыр болза, күзөлдү чедип ап болур.

«Көргөзери»: бажыныраа, салым-чоду аай-лашпаан эр кижилерге эмек-демек боору. Бир эвес херээжен кижини хурагачи, беринчиле болза, кожак эрлериниң чүрүн тууду алар. Бо арганы сеткил чачыт херээженер ажылаар болза, дик чедипшикниң бооп болур.

«Бай шыдаалымын ажылаар», бо арганы бай херээженер дээштин-биле ажылап болур. Ону олох үеинде ажылаары кончуп эитип.

«Душ болуп ужураары»: кайы-бир эр кижини баш бурунган билеп алган болза, аяа «душ болуп» ужураары, оон-биле танышп, өс-бүтү тууду болур.

Психологтарын бодалы-биле алгыра, ашакка барып азырынч аргалары кайы хой Оларын чүгел ой-шакыда, эитип таарылаа херээжен-пер чедипшикниң ажылап болур.

ЧАРЫЛБАС ҮШ УГБА

Сонуургапкы, Асырпак-кай, Ууш-Кулак деп, үш оожук адым дег, чарылбас, на-зымы дөгй берген угбалаар чачыт. Кудумчу-даа кожа ба-жыныраа чуртап турган.

Ууш-Кулак амыр-ла, эртен кожуун төүгө калың ба-рааннар сааларын райпо дар-газынан артык билер. Со-нуургапкы, кандыг бараан салым аларын тайбырлап бээр.

Бо 1991 чылдын марттын сөөлүгү хушери оларга «ду-вүрээш» болган. Чүге

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

Ууш-Кулак келгеш: — Райлодан эртен идик-хеп аймаан садыларже үн-дүрер дилер — дээр, кожа-лары Сонуургапкы биле Асы-рпаккайның карактары чы-

дээр бажыныраа ортөн баштай баш хууга өсүргө-ни Ууш-Кулак кожаларыга чарлап каалган. Оларга каан эс хуна-дур кызылашкын болган дег, бажыныраа ортөн чүс болган ийи чүс хууларга улгатырманы олар-нын сагыш-сеткилдерин до-лодурган.

АКША ХАВЫ

Иычаарда мээң акшыраа-нымын чүге денээр боор. Ар-га чадарда бажымында бар турар хеп-сынымын карман-нарында болза чадарда кий-бирин акшытып тыпты бээрин кордуп үжөп-ле тур мен. Шу-ту карманнарым адала-дү-дөр үжөп турган, акша ха-дымын, согул көпөк «бизин тыптыдым».

Шының чугаалаарга, мен шыкшан угаан-сарылга чок ки-жи кайда боор. Айда алган акша-шалымны каш хонду-декей-оолан турган когун үе чооглап алган болдум. Чүге черле чүвениң дарагыга ху-рун бодайын, чүгел бо ху-рун бодайын чорур кижини ийик мен. Барып-барып рынокке шиптип турар берге үеде аан.

Ам канчаар, келер аныч акша-шалымды чедип кан-чал-чоол чуртаарын, калды арга-дуз хурагачи, калды чүвени бодай олур мен. Чы-да олур чылап эвес, идегел-диг, эки сеткилдиг эш-оорум-ден дилеип, чедип турган, аргаларынык ийик бодан ал-дым.

Бир канал улуг-хүндө та-ныш-көртүш эш-ооруму ба-радан көрүшүш, хоорайныкымынча бажымын мен. Паркта дашыткан, ойноп-хо-гел турар улуг-биче кижилер-дин хойу-даа аажок. Иыча-ла-да ол хуш, өс-бүтү амын, мээң хергел ужуражык-чоран эш-оорумда кым-даа мээң карамга кээлбелер.

Чекке кылаштар, шыгарып турган болуп парктын бир шөлүн булдумда барган боор, удуг-теректиң дөңдө-дүр турган сандайга барып дыш-тынып олуруп алдым.